

РОЗДІЛ І. ФІЛОСОФСЬКІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

УДК 378:005.336.5"71":17.022.1

Т. Г. Калюжна

Інститут педагогічної освіти і
освіти дорослих НАПН України

АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ІННОВАЦІЙ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗРОСТАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті проаналізовано методологічні засади аксіологічного аспекту інновації як передумови зростання професіоналізму майбутнього вчителя. Наголошено на використанні вчителем творчого підходу в педагогічній діяльності, а також на тому, що творчість є необхідною складовою праці вчителя, без якої неможливий педагогічний процес. Творчість – необхідна умова становлення самого педагога, його самопізнання, розвитку й розкриття особистості. Акцентовано увагу на аксіологічному підході до професійної підготовки майбутнього вчителя та його готовності до інноваційної педагогічної діяльності, на орієнтацію майбутнього вчителя на професійні й загальнолюдські цінності, які є однією з перших і необхідних умов високого професіоналізму педагога.

Ключові слова: майбутній учитель, професіоналізм, аксіологічний підхід, інновації, професійні цінності, творчість, педагогічна діяльність.

Постановка проблеми. Поступовий перехід української освіти від індустріальної до інноваційної має спиратися на результати фундаментальних досліджень, які повинні бути достатньо прогностичні й системні. Нагальною потребою національного розвитку професійності майбутніх фахівців є здійснення вагомих досліджень з методології вищої освіти як важливого наукового завдання. Саме методологія освіти обґрунтовує мету, завдання професійної підготовки майбутнього вчителя, визначає її зміст, на якому будується тип культури суспільства, формується нова українська освічена нація. Насамперед, такі зміни викликані із системними трансформаціями в національній освітній галузі, що пов'язані з реалізацією ідей гуманістичної педагогіки, запровадженням нової освітньої парадигми, з переходом на новий зміст і структуру вищої освіти, з уведенням нових державних освітніх стандартів, розбудовою вищої школи на інноваційних засадах. Перелічені складники є вагомими компонентами практичного завдання вищих навчальних закладів. Успішність модернізаційних процесів, ініційованих на державному рівні, значною мірою визначається підготовленістю фахівців до розбудови національної системи освіти на гуманістичних і демократичних засадах.

Аналіз актуальних досліджень. Для освіти, особливо вітчизняної, термін «інновація» залишається відносно новим. У цьому вбачається одна з причин існування різних його тлумачень. Так, педагогічні інновації розглядаються одними науковцями як процес створення, поширення й використання нових засобів (Т. Ф. Бельчева, М. В. Елькін, Ю. М. Краснобокий, В. Ф. Мішкурова, М. І. Пашенко, В. М. Лапін, Є. І. Огарьов, В. Г. Онушкін), іншими – як результат (продукт) діяльності, процесу створення нового (М. М. Окса, А. В. Васильєв, М. І. Воронка, П. Н. Завлін, Л. В. Буркова).

І. М. Дичківська стверджує, що є всі підстави розглядати інновацію і як процес, і як продукт (результат). На думку дослідниці, «інновація – нововведення, зміна, оновлення; новий підхід, створення якісно нового, використання відомого в інших цілях» [1, 21]. І. П. Підласий та А. І. Підласий зазначають, що інновації – це ідеї, і процеси, і засоби, і результати взяті в єдності якісного вдосконалення педагогічної системи [4, 3]. Останнім часом все частіше з'являються праці, у яких з тих чи інших позицій розглядаються проблеми педагогічної аксіології (І. П. Аносов, О. О. Барліт, І. Д. Бех, О. І. Вишневський, В. А. Волкова, М. В. Елькін, В. В. Крижко, І. О. Мамаєва, В. В. Молодиченко, Л. Ю. Москальова, М. М. Окса, З. М. Павлютенкова, Є. М. Павлютенков, Т. С. Троїцька та ін.). Більшість авторів, даючи визначення педагогічних (освітніх) інновацій як ключову їх ознаку називають істотну аксіологічну зміну результатів навчально-виховного процесу, якісне вдосконалення всієї педагогічної системи, готовність майбутнього вчителя до використання інноваційних технологій.

Мета статті – проаналізувати методологічні засади аксіологічного аспекту інновації як передумови зростання професіоналізму майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу. Науковці відзначають, що аналіз інноваційних процесів у національній освіті потребує поглибленого теоретичного розроблення категорій і принципів нового наукового напрямку.

Основними складовими освітньої інноватики визнаються теорія створення інновацій у системі освіти (педагогічна неологія); методологія сприйняття, оцінки й інтерпретації нового в соціології, дидактиці, психології, менеджменті; технологія і досвід практичного застосування освітніх інновацій [5, 89].

Під освітньою інновацією прийнято розуміти «новий підхід до організації народної освіти, пов'язаний із вимогами економічного, соціального, політичного та культурного життя народу, і реформування на цій основі її теоретико-методологічних засад, концептуальних підходів,

структури, створення оригінальних технологій навчання і виховання, впровадження у практику наукових досягнень і поширення передового досвіду» [4, 210]. Особливого значення набуває вивчення аксіологічного аспекту інновацій у сфері професійної підготовки майбутнього вчителя, оскільки саме тут формуються нові підходи в практиці освіти, відбувається відбір принципів, засобів, прийомів реалізації навчально-виховних завдань.

Сучасний етап розвитку педагогічної теорії і практики перебуває в процесі постійних змін. Гостро постає проблема оновлення існуючих знань і впровадження інноваційних технологій викладання у відповідності до вимог сьогодення.

Саме тут постає значуща роль майбутнього вчителя, професіонала, особливо в процесі реалізації його психологічних, педагогічних, соціальних і громадянських компетентностей. Сучасний учитель, – це, передусім, хороший педагог, фахівець, керівник, громадянин, особистісні якості якого є головним фактором його педагогічного впливу. Саме тому становлення майбутнього педагога є, насамперед, результатом його формування як особистості.

Висока вимогливість до особистості вчителя та до якості його роботи є важливою умовою виникнення потреби в самовихованні його як педагога. Адже особистість педагога – дієвий фактор формування особистості школяра. Постійне професійне самовиховання допомагає виробити активну педагогічну позицію, дозволяє повірити в процес виховання, формує впевненість у суспільній значущості і правильності вибору свого фаху, сформувати свою систему педагогічних принципів та інновацій для роботи з дітьми.

Ще В. О. Сухомлинський наголошував, що робота вчителя – це творчість, а не буденне заштовхування в дітей готових знань. Відтак, покликання педагога – у розвитку творчих можливостей, здібностей дитини, вихованні в неї потягу до нового, формуванні творчої особистості.

Важливою умовою реалізації такого підходу є креативність самого педагога. Які ж риси мають бути притаманні творчій, креативній особистості вчителя? Це, насамперед, високий рівень моральної свідомості, постійний пошук оптимальних оригінальних рішень поставлених завдань, творчий стиль мислення, здатність бачити проблему, виявляти суперечності, творча фантазія, розвинена уява, прагнення досягти ефективного результату за конкретних умов праці, високий рівень загальної культури. Творча особистість педагога завжди характеризується високим рівнем креативності, яскраво вираженими особистісними якостями і здібностями, які сприяють успішній професійній діяльності, готовності до використання інноваційних технологій.

Кожен творчий фахівець у своєму розвитку, за твердженням І. Раченка, проходить певні стадії:

- професійне становлення, шлях «спроб і помилок», особистих пошуків у професійній діяльності;
- стихійне самовдосконалення, яке полягає в орієнтації творчої діяльності вчителя на розширення базових знань, умінь та навичок;
- планомірна раціоналізація особистісної творчої діяльності, що виражається в плануванні педагогом власного творчого досвіду, а також у несистемному використанні власних новацій у професійній діяльності;
- оптимізація процесу й результатів праці: період, коли творча діяльність не лише планується, а й на основі наукової організації праці прогнозується її розвиток.

Відомі вчені В. А. Кан-Калик та М. Д. Нікандров виділяють основні умови перетворення діяльності вчителя у творчу:

- усвідомлення себе як творця в педагогічному процесі;
- усвідомлення сутності, значення і завдань власної педагогічної діяльності, її мети;
- сприймання вихованця як особистості в педагогічному процесі (як об'єкт і суб'єкт виховання);
- усвідомлення власної творчої індивідуальності.

У творчій педагогічній діяльності, на думку її дослідників, можна визначити п'ять основних підсистем.

1. Дидактична підсистема характеризує ступінь володіння вчителем змістом навчального матеріалу, формами, методами, засобами ефективної організації навчальної творчої діяльності учнів.

2. Виховна підсистема характеризує творчу педагогічну діяльність учителя із забезпечення психолого-педагогічних умов для формування кожного учня як особистості через активну життєву діяльність вихованців, їх творчий розвиток, самореалізацію потенційних можливостей у різних видах діяльності.

3. Організаційно-управлінська підсистема характеризує творчу педагогічну діяльність учителя з розвитку здатності до самоуправління й комунікації.

4. Підсистема самовдосконалення характеризує творчу педагогічну діяльність учителя з підвищення своєї професійної та загальної культури з самовиховання і саморозвитку професійно-значущих якостей, педагогічної майстерності, створення своєї творчої лабораторії.

5. Громадсько-педагогічна підсистема характеризує професійний, громадський та особистісний рейтинг учителя.

У цих підсистемах різні вчителі можуть перебувати на різних творчих рівнях:

а) репродуктивний – передбачає, що вчитель, працюючи на основі вироблених до нього методик, рекомендацій, досвіду, відбирає ті, які найбільше відповідають конкретним умовам його праці, індивідуально-психологічним особливостям учнів;

б) раціоналізаторський – передбачає, що вчитель на основі аналізу свого досвіду, конкретних умов своєї педагогічної діяльності вносить корективи у свою роботу, удосконалює, модернізує її;

в) конструкторський – передбачає таку діяльність учителя, у якій на основі власного досвіду, знань психолого-педагогічних особливостей учнівського колективу, використовуючи існуючі методики, учитель конструє свій варіант вирішення педагогічної проблеми;

г) новаторський – передбачає вирішення педагогічної проблеми на принципово нових засадах, відрізняється новизною, оригінальністю, високою результативністю.

Отже, творчий учитель – це особистість, яка характеризується високим рівнем педагогічної креативності (креативні риси особистості й додатково сформовані мотиви, особистісні якості, здібності, які сприяють успішній творчій педагогічній діяльності), відповідним рівнем знань предмету, який викладає, набутими психолого-педагогічними знаннями, уміннями та навичками, які, за сприятливих для педагогічної творчості учителя умов, забезпечують його ефективну педагогічну діяльність із розвитку потенційних творчих можливостей учнів.

Творчість є необхідною складовою праці вчителя. Без неї неможливий педагогічний процес. Творчість педагога специфічна за своєю сутністю. Учитель дає науковим фактам, гіпотезам, теоріям нове життя, відкриваючи їм шляхи до розуму й серця своїх учнів. При цьому творчість – необхідна умова становлення самого педагога, його самопізнання, розвитку й розкриття як особистості. Творчість, розвиваючи здібності, формує педагогічну талановитість учителя.

Слід зазначити, що ефективний розвиток педагогічної творчості і самореалізація вчителя можливі тоді, коли діяльність школи, система методичної роботи будується з урахуванням особистості вчителя, його віку, стажу, рівня педагогічної майстерності, ініціативи та здібностей.

Бути хорошим учителем означає досконало володіти наукою, майстерністю й мистецтвом навчання та виховання. Виховання в широкому розумінні – це багатогранний процес постійного духовного збагачення й оновлення вчителів і учнів.

Усі ці фактори сприяють виробленню в майбутнього вчителя внутрішніх мотивацій та гуманістично ціннісних орієнтацій при роботі з дітьми, з педагогічним колективом, з громадськістю. Його ґрунтовна фахова підготовка передбачає передусім його здатність поставати в ролі представника інтересів суспільства і водночас захисника та провідника життєвих інтересів вихованців [5, 260]. Такий учитель є достатньо самостійним і відповідальним при прийнятті педагогічних рішень.

Фаховість майбутнього вчителя, працівника освітнього закладу має спиратися на його громадянську та психологічну компетентності як складові загальної професійної компетентності. Ця передумова, у свою чергу, формує розвиток соціальної, особистісної та індивідуальної компетентностей спеціаліста. Розглядаючи психолого-педагогічну компетентність М. М. Окса виділяє:

- спеціальну компетентність – володіння професійною діяльністю на достатньо високому рівні; здатність до планування професійної педагогічної діяльності й подальшого професійного розвитку;

- соціальну компетентність – здатність до спільної професійної діяльності, співробітництва, комунікації; соціальної відповідальності за результати своєї професійної праці;

- особистісну компетентність – володіння засобами особистісного самовираження й самореалізації, гнучким теоретичним і практичним мисленням; здатність до планування своєї трудової діяльності; вміння бачити проблему та самостійно приймати нестандартні рішення; здатність до набуття нових знань і навичок; утвердження особистим прикладом поваги до принципів загальнолюдської моралі;

- індивідуальну компетентність – володіння засобами самореалізації та розвитку індивідуальності в професійних межах; здатність до професійного зростання; вміння раціонально й оптимально організувати свою трудову діяльність; поривання до якісної, творчої праці [7, 306–310].

Чим вищий рівень професійних знань, навичок, умінь майбутнього вчителя, тим ефективніший їх вплив на виховний процес. Професійно значущими якостями є їх громадянська спрямованість: здатність аналізувати й оцінювати педагогічну ситуацію; вміння здійснювати вибір і приймати рішення в конкретній педагогічній ситуації тощо.

Аналізуючи професійні якості майбутнього вчителя не потрібно також забувати про те, що перспектива ціннісного розвитку особистості, як активного члена суспільства, залежить від громадянських та моральних якостей вихователів, педагогів, наставників, керівників освітньо-виховним процесом.

Висновки. У комунікативній взаємодії з вихованцями вчитель є не лише простим ретранслятором громадянсько-спрямованої аксіологічної інформації, але й сам повинен відповідати вимогам морально-духовної особистості й справжнього громадянина. Саме тоді він виступає як вища цінність у системі соціальних орієнтацій та установок. Аксіологічний аспект інновацій у підготовці майбутнього вчителя має бути показником його здатності нетрадиційно вирішувати актуальні для особистісно-орієнтованої освіти проблеми й закономірним результатом високого професіоналізму майбутнього вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / Ілона Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
2. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища шк., 1997. – 349 с.
3. Кан-Калик В. А. Педагогическое творчество / В. А. Кан-Калик, Н. Д. Никандров. – М. : Педагогика, 1990. – 144с.
4. Підласий І. П. Педагогічні інновації / І. П. Підласий, А. І. Підласий // Рідна школа. – 1998. – № 12. – С. 3–17.
5. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізацій: європейські обриси / Н. М. Лавриченко. – К. : Віра інсайт, 2000. – 444 с.
6. Макаренко А. С. Сочинения в семи томах / Антон Макаренко. – М. : Академия пед. наук, 1960.
7. Окса М. М. Інновації як передумова зростання педагогічної майстерності менеджера освітнього закладу / Микола Миколайович Окса // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління : зб. наук. праць Дон ДУУ. – Т. 10. – Вип. 115. – Серія «державне управління». – Донецьк : Дон ДУУ. Східний видавничий дім, 2009. – С. 306–310.
8. Підласий І. П. Педагогічні інновації / І. П. Підласий, А. І. Підласий // Рідна школа. – 1998. – № 12. – С. 3–17.
9. Сухомлинский В. А. О воспитании / Василий Сухомлинский. – М. : Политиздат, 1975. – 272 с.

РЕЗЮМЕ

Т. Г. Калюжная. Аксиологический аспект инноваций как предпосылка профессионализма будущего учителя.

В статье проанализированы методологические основы аспекта инноваций как предпосылка повышения профессионализма будущего учителя. Обращено внимание на использование учителем творческого подхода в педагогической деятельности, а также на то, что творчество является необходимой составляющей работы учителя, без которой невозможен педагогический процесс. Акцентировано внимание на аксиологическом подходе к профессиональной подготовке будущего учителя и его готовности к инновационной педагогической

деятельности, на ориентацию будущего учителя на профессиональные и общечеловеческие ценности, которые являются одним из первых и необходимых условий высокого профессионализма педагога.

Ключевые слова: будущий учитель, профессионализм, аксиологический подход, инновации, профессиональные ценности, творчество, педагогическая деятельность.

SUMMARY

T. Kalyuzhna. Axiological aspect of innovations as pre-conditions of a future teacher's professionalism.

The article deals with methodological principles of an axiological aspect of innovations as pre-conditions of a future teacher's professional growth. It stresses on the usage of creative approach by a teacher in his pedagogical activity, and proves that creativity is a necessary constituent of a teacher's activity that makes pedagogical process possible.

Creativity is a necessary condition of teacher's becoming, his self-knowledge, development and uncovering identity, that develops abilities, forms of pedagogical talent. It is marked, that effective development of pedagogical teacher's creativity and self-realization is possible, when school activity and the system of methodological work are based on teacher's personality, his age and experience, level of pedagogical mastery, initiative and capabilities. Permanent professional self-education of future teacher helps to produce active pedagogical position, allows trusting the process of education, forming a confidence in public significance and rightness of profession choice, forming the system of pedagogical principles and innovations for working with children. As pre-condition of future teacher's professionalism that forms development of specialist social, personal and individual competences is considered to be the teacher's civic and psychological competences as constituents of general professional competence.

The article shows an axiological approach to future teacher's professional training and his readiness to innovative pedagogical activity. An educational innovation is supposed to be understood as a totally new approach to managing the national education, related to the requirements of economic, social, political and cultural life of people, and reformation of theoretical and methodological principles, the conceptual approaches, the structure, creation of original technologies of education, introduction of scientific achievements and amplification of progressive experience in the practice on this basis. The special significance is acquired by the study of an aspect of axiology of innovations in the field of future teacher professional training because new approaches are formed in educational practice. Selection of principles, means and receptions of educational task realization is also occurred in educational practice. The necessity of future teacher's orientation to professional and common to all mankind values which are the only necessary conditions of high school teacher professionalism is also exposed.

Key words: future teacher, professionalism, axiological approach, innovations, professional values, creativity, pedagogical activity.